

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ
НАУКОВА ЛАБОРАТОРІЯ «ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ВИХОВАТЕЛІВ»
НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО СТУДЕНТІВ, АСПІРАНТІВ, ДОКТОРАНТІВ І
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ

**«ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ»**

збірник наукових статей

Одеса
Букаєв Вадим Вікторович
2025

УДК 37.014.5:005.941(4+477)

3-13

Рекомендовано до друку Вченою Радою
Державного закладу «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(протокол № 4 від 30.10.2025 року)

Наукові статті друкуються в авторському варіанті

Забезпечення сталого розвитку освіти: європейський
3-13 та національний виміри : збірн. наук. статей.
Одеса : Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2025. 144 с.

УДК 37.014.5:005.941(4+477)

©ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

*Ірина Костянтинівна Мардарова,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної педагогіки,
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»,
вул. Старопортофранківська, 26, м. Одеса*

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО ПІДХОДУ В ДОШКІЛЬНОМУ ВІЦІ: СПАДЩИНА ДЖ. ЛОККА

У сучасному освітньому просторі питання збереження і зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку набувають особливої актуальності, оскільки перед дошкільною освітою постають завдання необхідності піклування про збереження та зміцнення здоров'я, психологічного і фізичного розвитку дітей, створення безпечного та здорового освітнього середовища. Як зазначено в Законі «Про дошкільну освіту» «кожному вихованцю у закладі дошкільної освіти гарантуються безпека, психолого-педагогічний супровід, а також у разі потреби домедична допомога, кожний заклад дошкільної освіти зобов'язаний формувати здорове освітнє середовище та систематично здійснювати заходи з охорони здоров'я вихованців» [5]. Наразі перед вихователями постає проблема формування здоров'язбережувальної та рухової компетентності дошкільників згідно державного стандарту [1], формування у дітей елементарного здоров'язбережувального досвіду, ґрунтованого на відношенні дитини до себе, як до здорової особистості, розвитку навичок здорового способу життя, використанні профілактичних заходів та технологій оздоровлення і здоров'язбереження, створення куточка здоров'я тощо.

З огляду на необхідність організації здоров'язбереження, профілактики зростання хронічних захворювань, збільшення дитячої фізичної активності та стимулювання до здорового способу життя, освітяни в галузі дошкільної освіти частіше звертаються до витоків педагогічної думки, аби знайти перевірені часом принципи та підходи до оздоровлення. Одним із найяскравіших мислителів та педагогів, чия педагогічна спадщина зберігає і примножує свою цінність і нині, є англійський педагог Дж. Локк.

Як зазначають вчені М. Левківський [2], І. Улюкаєва [6], основний педагогічний трактат Дж. Локка «Думки про виховання» присвячений імушим (забезпеченим) класам і описують родинне виховання «джентльмена», який може прокласти шлях в «заокеанські країни» і жити та працювати у тяжких і незвичайних кліматичних умовах, що на думку Дж. Локка вимагає міцного здоров'я, фізичної загартованості та моральної стійкості. Основна мета Дж. Локка «підготовка джентльмена, який уміє створювати здоровий дух у здоровому тілі та поводити себе у товаристві»

[2].

Мета статті: схарактеризувати контекст здоров'язбережувального підходу в дошкільному віці Дж. Локка.

Зазначимо, що твір «Думки про виховання» став справжнім педагогічним маніфестом, в якому Дж. Локк не лише окреслює загальні засади виховання особистості, а й приділяє пильну увагу питанням фізичного розвитку, загартовування, гігієни та участі батьків у здоров'язбереженні дитини.

Для Дж. Локка турбота про здоров'я дитини не була ізольованим аспектом, а розглядалася в контексті формування моральної сили, витривалості, стриманості й розумної самодисципліни. Саме в дошкільному віці, на думку мислителя, закладаються основи фізичного і морального здоров'я, які визначають подальше життя людини. Дослідження підходу Дж. Локка дозволяє простежити витоки сучасної парадигми здоров'язбережувальної освіти, усвідомити її історичну спадкоємність та актуалізувати ті ідеї, які можуть бути ефективно адаптовані в умовах сьогодення в закладах дошкільної освіти (наприклад, корекція постави, нетрадиційні засоби загартовування, особливості дитячого харчування, гігієна тощо). Розгляд історичного контексту здоров'язбережувального підходу не лише поглиблює знання про педагогічну спадщину минулого, а й відкриває нові можливості для осмислення ролі вихователя і батьків у формуванні здорової, цілісної особистості дитини. Як вказує дослідник О. Листопад [3] необхідно цілеспрямовано і систематично здійснювати підготовку дорослих (вихователів, батьків, корекційних педагогів тощо) до дитячого здоров'язбереження.

У своїй теорії Дж. Локк виходить з постулату, що «здоров'я є основою успішного життя і навчання» [4]. Він наголошує на тому, що входження дитини до світу має бути супроводжене зміцненням тіла, загартовуванням та самодисципліною. На його думку, дитяча фізична активність, просте харчування, природні умови життя та звички до помірності стають основними чинниками у системі здоров'язбереження.

Схарактеризуємо докладніше контекст здоров'язбережувального підходу в дошкільному віці Дж. Локка:

1. Організація дитячого харчування. Дж. Локк робив акцент на простоті дитячої їжі як основи здоров'я. Він зазначав, «хай їжа дітей буде простою, звичною, без розкошів і витребеньок, але поживною» [4]. Дж. Локк вважав, що дітей потрібно привчати до простого, не надто пряного й не солодкого харчування, аби не розвивати у них шкідливих звичок і надмірного апетиту. Звертав увагу на необхідність «раннього знайомства з різною їжею». «З дитинства діти мають куштувати різну їжу, щоб потім не ставати вибагливими» [4]. Оскільки, на думку Дж. Локка, поступове привчання до різної звичної їжі робить дитину більш адаптивною та менш

примхливою до запитів в їжі. Наголошував також на дотриманні режиму їжі (регулярність, помірність тощо.) «Діти мають звикнути їсти в певний час і в помірній кількості. Чим менше ми догоджаємо дітям у їжі, тим здоровішими вони будуть» [4]. На думку Дж. Локка, необхідно уникати перекусів між прийомами їжі, щоб не розбалансувати шлунок і волю дитини. Ці поради йдуть в унісон із сучасними підходами до харчових звичок в закладах дошкільної освіти.

2. Загартування як основа здоров'я. Дж. Локк стверджував, що дітей з малку необхідно привчати до холоду: «я певен, що велика частина хвороб походить від зайвого теплоутримання дітей» [4]. Дж. Локк зазначав, що перегрівання дитини це гірше, ніж холод, бо послаблює організм і робить дитиною хворою. Він радив не надягати надто теплої одягу, навіть узимку, а навпаки, поступово привчати дитину до свіжого повітря. «Свіже повітря одне з найважливіших джерел здоров'я» [4]. За переконанням Дж. Локка діти повинні якомога більше часу проводити на дворі, незалежно від пори року. Він наголошував, що прогулянки на свіжому повітрі краще за будь-які ліки, звертав увагу на ходіння босоніж: «хай дитина з ранніх літ звикає ходити босоніж... це більш корисніше, ніж шкідливо» [4]. З точки зору Дж. Локка, ходіння босоніж не означає приналежність до бідного стану (класу), а спосіб змінення тіла, що тренує ноги, сприяє правильному кровообігу і робить дитину витривалою. У творі Дж. Локка знаходяться думки і про дитяче обливання водою. «Обливання ніг холодною водою щоранку дуже корисна звичка» [4]. Звертаємо увагу, що це найпряміший метод загартування, який Дж. Локк рекомендував як щоденну практику і вірив, що така проста дія підвищує імунітет та привчає тіло до несподіванок. Отже, Дж. Локк розглядав загартування як невіддільну частину фізичного виховання і здоров'язбереження.

3. Фізична активність і відпочинок. Дж. Локк наполягав, що рух є природнім станом дитини, а позбавлення дитину рухів, так зване «приковування», призводить до шкоди здоров'ю і психіці. «Бігати, стрибати, гратися і їздити верхи на палиці це природно для дітей, і їм не слід у цьому заважати» [4]. Дж. Локк вбачав користь і заохочував вільні рухливі ігри дітей на свіжому повітрі, зауважував на необхідність фізичного навантаження для розвитку витримки, спритності, мужності тощо. «Фізичні вправи збуджують соки тіла, скеровують їх у потрібні канали, усувають надлишки й допомагають природі в її прихованих процесах, без яких тіло не може зберігати силу» [4]. Розглядав сон як невід'ємну частину здоров'я, і навіть більше як моральний елемент режиму: «Потрібно пильно дбати, щоб діти лягали спати рано і рано вставали. Це найкорисніше й найздоровіше для них протягом усього життя». На його думку, ранній відхід до сну та раннє пробудження формує дисципліну і силу волі, тривалість сну має відповідати віку, але без надмірностей (надто довгий сон, за його словами,

розслаблює тіло й розум). Дж. Локк також приділяв увагу і спальному місцю, яке на його думку «має бути простим і свіжим, без надмірностей: м'яких матраців чи пишних ковдр. Діти не повинні спати на м'якому і бути надто тепло укритими» [4]. Отже, за Дж. Локком фізична активність і відпочинок є механізмами, що формують сильну, вольову і стійку особистість.

4. Гігієна і охайність. Охайність Дж. Локк вважав чеснотою, яку слід виховувати з раннього віку дошкільного віку, на його думку, вона не лише зовнішня риса, а частина морального виховання: «охайність це чеснота, хоч і не надто помітна, але необхідна» [4]. Він радив привчати дитину до щоденної чистоти, але без фанатизму. На його думку, важливо, щоб дитина сама усвідомлювала цінність охайності, проте природність важливіша за надмірну стерильність: «дітям не зашкодить трохи бруду час від часу» [4]. Він застерігав від надмірної стерильності й опіки, зауважував, що занадто ретельне оберігання дитини від бруду може послабити організм і зробити його вразливим. Радив не обтяжувати дитину пишними або незручними речами, виступав за зручний, простий, функціональний одяг, який не заважає рухатись і не вимагає гіпертрофованої опіки «надмірна вишуканість і зайва охайність більше шкодять, ніж приносять користь» [4]. Дж. Локк наголошував, що дітей слід не лише мити, а й навчати відповідальності за власну чистоту це, на його розсуд, частина їхнього самовиховання: «нехай діти змалку звикають тримати руки й обличчя чистими, одяг охайним, а себе приємними на вигляд» [4].

Отже, погляди Дж. Локка щодо здоров'язбереження не втрачають актуальність начасі. Державний стандарт дошкільної освіти, сучасні програми розвитку дитини підтримують ідеї оздоровлення та формування рухової активності, упровадження принципів загартовування, дотримання режиму дитячого харчування, організації здоров'язбережувального середовища, що сприяє фізичному і психічному розвитку дітей. Дж. Локк пропонував здоров'язбережувальний підхід, що випереджав час та надав багато ідей для сучасної педагогіки здоров'я. Його системні ідеї щодо загартовування, самодисципліни та рухової активності передвіщали сучасні тенденції в дошкільній освіті. Тому, звернення до спадщини Дж. Локка, є важливим чинником поглиблення історично-педагогічного досвіду і його втілення під час модернізації освітнього процесу ЗДО.

ЛІТЕРАТУРА

1. Базовий компонент дошкільної освіти (редакція: 2021). URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2021/12.01/Pro_novu_redaktsiyu%20Bazovoho%20komponenta%20doshkilnoyi%20osvity.pdf (дата звернення 11.04.2025).

2. Левківський М. В. Педагогічні ідеї Д. Локка. *Історія педагогіки*: навч. метод. посібник. Вид. 4 те. Київ: Центр учбової літератури, 2011. С. 34.
3. Листопад О. А., Мардарова І. К., Гуданич Н. М. Підготовка студентів до валеолого-педагогічної діяльності в умовах ЗДО: теоретичний і практичний аспекти. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*: збірник наукових праць. Педагогічні науки. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2023. Вип. 64. С. 121–133. DOI : 10.31909/26168812.2023-(64)-14
4. Локк Дж. Думки про виховання. *Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки* / за ред. З. Н. Борисової. Київ : Вища шк., 2004. С. 25-38.
5. Про дошкільну освіту: закон України (редакція від 01.01.2025). *Верховна рада*: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3788-20#Text> (дата звернення: 01.08.2025).
6. Улюкаєва І. Г. Педагогічні ідеї Дж. Локка. *Історія дошкільної педагогіки* : підручник. Харків: Вид-во «Діса плюс», 2016. С. 57-66.

Наукове видання

**«ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ОСВІТИ:
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ»**

збірник наукових статей

Підп. до друку 30.10.2025. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарн. «Times» Друк цифровий. Ум. друк. арк. 8,4.
Наклад 300 пр.
Видавець Букаєв Вадим Вікторович
вул. Пантелеймонівська 34, м. Одеса, 65012.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2783 від 02.03.2007 р.
Тел. 0949464393, 0487431393 email - 7431393@gmail.com